

Н. С. Подоляка,
канд. наук із соц. комунік.

УДК 007.304: 655.3.066

Часопис «Наша освіта» як «ідеологічне й методичне керуюче джерело» радянської громадсько-педагогічної думки

Проаналізовано видання «Наша освіта» (1924–1930) як впливовий чинник формування радянської громадсько-педагогічної думки 20–30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: педагогічна преса, інформація, проблематика ЗМІ.

Педагогічна преса 20–30-х рр. ХХ ст. створювалася здебільшого рішенням радянських і партійних органів, які контролювали освітню політику. У цей час з друку виходять: бюлетенів – 24, вісників – 3, записок – 4, збірників (накази, методичні матеріали, праці тощо) – 8, листів (інформаційні, інструктивні, інструктивно-інформормаційні) – 4, журналів – 56, газет – 17. Із них: українською – 89, російською – 23, єврейською – 2, польською – 4, німецькою – 1, есперанто – 1, невизначено – 4. Значну кількість періодичних видань друкують спочатку російською мовою, орієнтуючись на загальний простір розповсюдження в СРСР, а згодом, виконуючи завдання українізації, виходить українською мовою [1].

Мета дослідження – висвітлити специфічні характеристики часопису «Наша освіта» з огляду на завдання формування ідеологічних основ радянської системи освіти.

Об'єкт дослідження – громадсько-педагогічний журнал Сумської окружної інспекції народної освіти «Наша освіта».

Предмет дослідження – ідеологічні й методичні засади громадсько-педагогічної думки 20–30-х рр. ХХ ст., відтворені в журналі «Наша освіта».

Зважаючи на наявність у Сумському регіоні двох вишів: Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка та Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, у навчальній програмі яких обов'язковим є предмет «Історія педагогіки», розглянуте питання буде вкрай важливе. І хоча педагогічну пресу з різних позицій досліджувало багато авторів, зокрема С. Лобода, О. Сухомлинська, Л. Березівська, Н. Побірченко та ін., усе-таки наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що питання висвітлення

радянської громадсько-педагогічної думки на сторінках часопису «Наша освіта» не мало всебічного й об'єктивного вивчення в журналістикознавстві. Важливість роботи зумовлена й необхідністю аналізу регіональної преси першої половини ХХ ст.

Сумщина славиться своїми журналістськими традиціями. У перші роки радянської влади на її теренах виходило кілька педагогічних періодичних видань: «Трудова освіта» (Охтирка, 1920–1922), «Інструктивний лист» (Сумська окружна інспектура народної освіти, 1928), «Наша освіта» (Сумська окружна інспектура народної освіти, 1924–1930), «На штурм неписьменності» (Суми, 1929).

У фондах Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка нами виявлено 22 примірники часопису «Наша освіта» за 1925–1930 рр. Варто зазначити, що періодичне видання з такою самою назвою виходило в 1924 р. і в Житомирі.

Перше число бюлетеня датоване 20 грудня 1924 р. На першій сторінці подано головну інформацію про видання: громадсько-педагогічний часопис-місячник Сумської окружної інспектури народної освіти. Далі – умови передплати та друкування матеріалів. Зазначено, що передплата обов'язкова для всіх освітніх установ Сумського округу, а також що надіслані до друку статті й замітки не повертаються, а всі матеріали редакція використовує за власним бажанням. Часопис виходив українською мовою в Сумах. На обкладинці гасло: «Пролетарі всіх країн єднайтеся!». Це періодичне видання до 1930 р. виходило в малому форматі й лише останній номер мав збільшений формат. Наклад – 650 примірників.

У складі редакційної колегії – П. Вовченко, Г. Попова, І. Левченко. Відповідальний редактор

П. Вовченко. Секретар редакції О. Теодорович. Загальний редактор І. Левченко.

Спочатку перед редакцією бюлетеня стояли такі завдання: «...широко пропагувати та втілювати в маси робітників освіти нову радянську систему, принципи та основні засади радянської школи, боротися з ворожими впливами на культурне будівництво, відгукуватися на всі найважливіші питання поточного життя та соціалістичного будівництва; треба було об'єднувати актив радянського учительства для спільної роботи над новими програмами, методами роботи, удосконалювати практику педагогічної роботи за певних умов. Нарешті, треба було допомогти вчителів розібратися в нових програмах, методах роботи, принципах радянської освіти, підвищити педагогічний та політичний рівень. Зі всією рішучістю висовувалася також потреба давати учителям поради з організаційно-методичних питань, обмінюватися досвідом та наслідками роботи, висвітлювати недоліки нашої культосвітньої й педагогічної роботи та їх виправляти» [2].

Часопис мав такі розділи: 1) організація й ідеологічне керівництво народною освітою в окрузі; 2) соціальне виховання в його масових формах; 3) партосвіта; 4) політосвітробота; 5) професійна освіта; 6) методична робота й методичний досвід у всіх галузях народної освіти; 7) що нам пишуть (низова праця на місцях); 8) бібліографічні поради; 9) педагогічні консультації; 10) освітня хроніка; 11) офіційний матеріал, обіжники й розпорядження; 12) листування редакції; 13) оповіщення та оголошення.

З 1928 р. відповідно до розпорядження окружної інспекції народної освіти (ОІНО) часопис мали в обов'язковому порядку передплатити всі трьох-, чотирьох- і семирічні трудшколи, дитячі будинки й дитсадки, школи й курси лікнепу, сільбуду і хати-читальні, клуби, бібліотеки й гуртки, професійні школи та ін.

Неплановість роботи редакції спричинила низку хиб. Варто зазначити як недолік нерегулярність виходу часопису, що певною мірою знецінювало подані завчасно матеріали. Серед інших вад – брак прямого зв'язку з низовими працівниками (із 42 дописувачів часопису таких було лише 11) та нерівномірність розміщення й обмеженість матеріалів в окремих розділах.

Перші публікації часопису – переважно оголошення офіційного, адміністративного та суто інформаційного характеру. З часом на сторінках бюлетеня з'являються матеріали поточної творчої роботи методичних органів, досягнення освітніх закладів та практичні поради. Поволі бюлетень почав набувати нових рис, поєднуючи в собі функції і бюлетеня, і громадсько-педагогічного журналу. На п'ятому році існування до бюлетеня ставилися не тільки як до довідника

про чергові розпорядження окружної інспекції народної освіти, а й «в головному як до ідеологічного й методичного керуючого джерела, що відображає наш досвід, досвід Сумщини» [3; 4].

Як зазначала редакційна колегія, на етапі другої п'ятирічки невідкладним завданням часопису стало «виступити на боротьбу за письменність, організувати рішучий удар по релігії, знахарству, пияцтву» [2].

Одним із завдань було оголошено «правильно зорієнтувати робітників освіти в питаннях наукової педагогіки, підвищувати їх теоретичний рівень, допомагати їм озброїтись в проблемах марксистської педагогіки, бо без цього не можна правильно будувати свою освітню роботу, виховувати нове покоління для соціалістичного будівництва» [2, 1–3]. Отже, найголовнішим завданням ставала пропаганда радянського способу життя.

Жанрова палітра публікацій була різноплановою: замітки, розширені інформації, звіти, репортажі, кореспонденції, критичні статті про недоліки роботи педагогічних колективів.

Актуальними були проблеми пропаганди та агітації. Зокрема у № 8–10 (серпень–жовтень) за 1928 р. журналіст Г. Гусак дає поради щодо того, як готуватися до виборів депутатських рад різного рівня школам та учителям. При цьому з позицій більшовицької ідеології потрібно було провести не лише кілька батьківських зборів та обговорити питання на засіданнях партійних та комсомольських осередків, а ще й допомагати складати списки позбавлених права голосу, тобто так званих класових ворогів [5].

Багато уваги на шпальтах часопису приділено проблемі подолання неписьменності в містах та селах округу. Зокрема у № 3–5 (травень–липень) за 1929 р. журналіст Рябоштан намагається дати поради щодо роботи з книжкою в школах. Він зазначає, що треба виховати в неписьменних та малописьменних тяжіння до книжки, навчити добирати потрібну книжку, розбиратися в книжковому матеріалі та користуватися цим. Багато уваги слід приділяти елементам бібліотечної грамоти. «Свідомого читання можна досягти лише правильною постановкою науки читання в школах», – робить висновки автор статті [6].

Певні публікації «Нашої освіти» стосувалися розвитку краєзнавства як необхідного елементу педагогічної праці вчителя [7; 8].

Варто зазначити також, що часопис виходив у період, коли політика українізації набувала стратегічно важливих рис, тож становила теоретичний і практичний зміст творчої і педагогічної діяльності українського вчительства. На сторінках «Нашої освіти» публікували свої статті провідні вчені того часу: Юрій Самброс [9; 10], Никанор Онацький [4; 11] та ін.

Ю. Самброс мав незакінчену університетську освіту і семирічний педагогічний стаж, викладав дисципліни соцвиху, українську мову та літературу. Відповідно до рішення колективу в березні 1925 р. його було висунуто на посаду директора Сумських педкурсів. Кандидатура була затверджена народним комісаріатом освіти, але через втручання Сумського окружного виконкому ухвалене рішення було скасовано. Офіційним керівником закладу був призначений комісаріатом директор (який у довоєнний період постійно змінювався), а справжнім авторитетним неформальним лідером залишився Ю. Самброс. Саме він активно лобював якнайшвидше вирішення питання про відкриття Сумських вищих педкурсів перед виконкомом, займався укомплектуванням викладацького корпусу, систематично подавав пропозиції щодо вдосконалення педагогічного процесу. Задля поліпшення керування навчально-виховним процесом відповідно до рішення методкому була запроваджена посада завідувача навчальної частини, на яку було призначено Ю. Самброса. У 1931–1933 рр. завідував педагогічною практикою студентів Всеукраїнського інституту народної освіти в Харкові. У 1946 та 1954 рр. був нагороджений професійними відзнаками Російської Федерації.

Високо оцінюючи п'ятирічну діяльність редакційної колегії «Нашої освіти», Ю. Самброс у своїй статті «З п'ятирічного минулого «Нашої освіти» доходить висновку: «За нинішньої доби апарат ОІНО без такого часопису – буде фатально відірваний від своєї периферійної лабораторії й від своєї маси творчого активу» [9]. А в перспективах радить взяти певну настанову щодо зростання, забезпечити видання літературним матеріалом, приділити більше уваги організаційним питанням видавництва та нагородити співробітників редакції.

Прізвище Никанора Онацького найчастіше згадується коли мова йде про створення в Сумах історико-художнього музею. Більш-менш досліджена й літературна творчість. Відомо, що перший вірш «Погук» опублікував полтавський журнал «Рідний край» у 1906 р. Від цього часу ім'я Н. Онацького з'являється в українських збірниках і антологіях «З неволі», «Терновий вінок», «Розвага», «Українська муза» (всі – 1908).

Унаслідок наукових пошуків і досліджень Н. Онацький опублікував у Сумах брошури: «Межигірський фаянс», «Українське гутницьке скло», «Українська порцеляна» (всі – 1931). У 1930 р. вийшла у світ дитяча п'єса «Новий світ».

До журналістської та видавничої діяльності художника майже не виявляли уваги науковці, а отже виникає потреба більш ретельного дослідження спадщини митця. У статті «Організація мережі кореспондентів Сумського музею» Н. Онацький порушує важливе питання

вивчення рідного краю [4]. Друга ж публікація в «Нашій освіті» – рецензія на книжку В. Таран з методики і техніки письма [11]. Подібні рекомендації й сьогодні мають цінність, свідчать про широкий кругозір автора.

Чільне місце в часописі займала «Книжкова сторінка Книгоспілки» – Всеукраїнської кооперативної книготорговельної та видавничої організації, яка відновила свою діяльність у 1922 р. і зорганізувала власну систему книгрозповсюдження, спираючись головним чином на низові кооперативи.

Основними завданнями Книгоспілки згідно з прийнятим 30 листопада 1922 р. статутом було визначено: «сприяти книговидавничій справі кооперації на Україні, об'єднуючи діяльність усіх галузей кооперації, широко розповсюджуючи книжки через кооперативні організації на Україні, вивчаючи потреби населення в книзі й закладаючи різного роду допоміжні установи як господарські, так і культурно-освітні [...], репрезентувати й захищати інтереси української кооперації в царині книговидавництва й книготоргівлі перед господарськими, міжнародними й національними кооперативними спілками й організаціями» [12].

На шпальтах «Нашої освіти» спілчани ознайолювали читачів з формами роботи з книжкою шкільних кооперативів, хронікою подій Сумської філії Книгоспілки, новинками літератури з питань освіти та кооперації.

Співпрацювала редакція й зі своєю аудиторією. На шпальтах видання надруковано чимало відповідей на листи дописувачів.

Редакція провадила політику заохочення співробітників часопису. У № 11–12 за 1928 р. уміщено «Положення про стимулювання дописувачів «Нашої освіти» грошовою винагородою». Авторам пропонувалася гонорар за такою шкалою розцінок: ідеологічні, провідні й організаційно-директивні статті – друкований аркуш 12 крб, сторінка – 75 коп.; науково-методичні статті (з рефератами включно), самостійні методичні розробки, опрацювання певних (наприклад, зібраних) матеріалів – друкований аркуш 12 крб, сторінка – 75 коп.; опис власної практики, опис обстежень та висновки з них, розроблена практична постановка освітніх проблем – друкований аркуш 8 крб, сторінка – 50 коп.; популяризація ідей і методів освітньої праці, чергові завдання й проблеми в роботі (їх постановка й висвітлення), звіти, перспективні міркування та плани, дописи з місць, бібліографія, консультація – друкований аркуш 4 крб, сторінка – 25 коп. При вираховуванні розміру оплати за надруковану статтю виходили з кількості повних сторінок. За кожну неповну сторінку, якщо вона не менша за половину її, виплачувалася половина вартості однієї

сторінки. Частина статті менша за півсторінки при врахуванні оплати не враховувалася [13].

Політика українізації на початку 20-х рр. ХХ ст., з одного боку, сприяла стрімкому розвитку української культури й освіти, а з іншого – призвела до політичних репресій наприкінці 30-х рр. Зокрема зазнав репресій директор художньо-історичного музею і дописувач «Нашої освіти» Н. Онацький. Таким чином, стає очевидно, що педагогічна періодика того часу мала значущу роль організатора вчительських мас, але одночасно була невід’ємним складником державної ідеології.

Розглянувши громадсько-педагогічний журнал Сумської окружної інспекції народної освіти можна зробити висновок, що часопис був основним і найпоширенішим засобом, важливим чинником в утвердженні більшовицької ідеології радянської системи освіти, пропаганді нового способу життя та вихованні майбутнього покоління будівників комунізму.

1. Лобода С. М. Українська педагогічна преса як провідний чинник формування ідеологічних основ радянської системи освіти (1920–1930 рр.) / С. М. Лобода // Освіта Донбасу. – 2010. – № 4–5 (141–142). – С. 117–128.

2. Вовченко П. І. До нових завдань / П. І. Вовченко // Наша освіта. – 1929 – № 10–12 (листоп.–груд.). – С. 1–3.

3. На п’ятому році // Наша освіта. – 1928. – № 11–12 (листоп.–груд.). – С. 1.

4. Онацький Н. Організація мережі кореспондентів Сумського музею / Н. Онацький // Наша освіта. – 1929. – № 1–2. – С. 57–58.

5. Гусак Г. Перевибори Рад і школа / Г. Гусак // Наша освіта. – 1928. – № 8–10 (серп.–жовт.). – С. 73.

6. Рябоштан. Робота з книжкою в школах і ліквідація неписьменності – в школах I ступеня / Рябоштан // Наша освіта. – 1929. – № 3–5 (трав.–лип.). – С. 52–53.

7. Краєзнавство в політосвітній роботі // Наша освіта. – 1926–1927. – № 7 (берез.). – С. 23.

8. Яловий Г. Краєзнавство як ґрунтовний момент в педагогічній підготовці вчителя / Г. Яловий // Наша освіта. – 1926. – № 10 (9 квіт.). – С. 1–3.

9. Самброс Ю. З п’ятирічного минулого «Нашої освіти» / Ю. Самброс // Наша освіта. – 1929. – № 10–12 (листоп.–груд.). – С. 11–21.

10. Самброс Ю. П’ять років. (До ювілею журналу «Радянська освіта») / Ю. Самброс // Наша освіта. – 1928. – № 8–10. – С. 7–8.

11. Онацький Н. [рец. на кн. В. Таран «До методики техніки письма»] / Н. Онацький // Наша освіта. – 1929. – № 10–12. – С. 115.

12. Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. документ. и матер. 1917–1941. – К. : Наукова думка, 1985. – 480 с.

13. До передплатників, читачів і співробітників «Нашої освіти» // Наша освіта. – 1928. – № 11–12 (листоп.–груд.). – С. 53.

Подано до редакції 09. 10. 2012 р.

Podolyaka Nadiya. The periodical «Nasha osvita» («Our education») as an ideological and methodological controlling source of soviet social and pedagogic views.

A magazine «Nasha osvita»/«Our education» (1924–1930) is analysed as an influential factor of forming of the Soviet public-pedagogical idea of the 20th–30th years of the XX century.

Keywords: pedagogical press, information, problems of mass media.

Подольяка Н. С. Журнал «Наша освіта» как «идеологический и методический руководящий источник» советской общественно-педагогической мысли.

Проанализировано издание «Наша освіта» (1924–1930) как влиятельный фактор формирования советской общественно-педагогической мысли 20–30-х гг. ХХ в.

Ключевые слова: педагогическая пресса, информация, проблематика СМИ.